

DARVAS ÁGNES – FERGE ZSUZSA

Gyerekesély program a társadalmi és politikai mezőben

A tanulmány a gyerekszegénység elleni program első lokális, kistérségi megvalósításának főbb összetevőit és tapasztalatait foglalja össze. A kistérségi program szakmai háttérét, valamint megvalósítását az MTA Gyerekszegénység elleni Programirodájának munkája és az ott működő szakmai team alapozta meg. A Szécsényi Gyerekesély Program indulásának körülményei, a komplex program egyes szakterületei, a helyi megvalósítás formái és a helyi szervezet jellegzetességei, a források és finanszírozás meghatározó szerepe, a fenntarthatóság összetett kérdései, valamint a program öt évének részleges értékelése egyaránt megjelenik az írásban. A tanulmány összegezi a nem csupán a szécsényi programra, hanem általában a lokális gyerekesély programok megvalósítására vonatkozó, azok esetében is általánosítható tapasztalatokat is.

Gyerekszegénység Elleni Nemzeti Program néven indult eredetileg az a szegénység elleni program, melyet 2005 őszén hirdetett meg a kormányzat. A Magyar Tudományos Akadémián belül ezt követően kezdődött meg a munka egy új szervezeti egység, a Gyerekszegénység Elleni Programiroda létrehozásával (MTA GYEP). A program céljai a szegénység kiterjedésének és mélységének csökkentése, továbbá újratermelődésének megelőzése voltak. A szegénység elleni küzdelem legfontosabb eszközeként – a pénzen kívül, amit a lokális programok nem tudnak nyújtani – a program a komplex beavatkozást jelölte meg, ez egyúttal a program különleges sajátosságát is jelentette.

Az MTA GYEP tevékenysége

Az MTA GYEP tevékenységében három, tartalmilag szorosan összekapcsolódó, de a feladatok típusában eltérő megvalósítási szint különült el, az ún. országos, a transzmissziós és a helyi szint.¹

¹ A három szint megnevezése Ferge Sándor: A három szint c. anyagára épít (Ferge S.: A három szint. Kézirat, MTA GYEP, Budapest 2011.).

A program rövid eseménytörténete 2005–2011

2005. október	Miniszterelnöki felkérés a program kidolgozására
2005. november	Létrejön az MTA Programiroda (MTA GYEP) Ferge Zsuzsa akadémikus vezetésével
2006. március	A gyerekszegénység elleni ún. „rövid program” megjelenése*
2006. május	A gyerekszegénység elleni program a kormányprogram részévé válik
2006. július	Elkezdődik az alkalmazási kísérlet a Szécsényi kistérségben
2007. május	A „Legyen jobb a gyerekeknek!” Nemzeti Stratégiát (NS) elfogadja az országgyűlés
2007. ősz	Az NS-hez kapcsolódó kormányzati cselekvési terv elfogadása
2007.	A Biztos Kezdet program bevezetésének, illetve a Biztos Kezdet gyerekház országos hálózata létrehozásának és a komplex gyerekesély programok kistérségi kiterjesztésének előkészítése (TÁMOP 5.2.1)
2008. ősz	A NS civil szervezetek képviselőiből álló Értékelő Bizottságának (ÉB) megalakulása. A bizottság elnöke: Ferge Zsuzsa akadémikus, az MTA GYEP vezetője
2009.	Kistérségi gyerekesély programok (TÁMOP 5.2.3) előkészítése öt leghátrányosabb helyzetű kistérségben (Sásdi, Kisteleki, Bátorfyerenyei, Baktalórántházai, Hevesi)
2009.	Az országban 35 Biztos Kezdet gyerekház kezdi meg működését (TÁMOP 5.2.2)
2010. január	Újabb hat kistérség bevonása a kistérségi gyerekesély programokba (TÁMOP 5.2.3) (Csengeri, Szigetvári, Jánoshalmi, Sarkadi, Mezőcsáti, Ózdi)
2010. május	A Szécsényi alkalmazási kísérletet egy nemzetközi bizottság értékeli (peer review)
2010. ősz	A kistérségi programok és a gyerekház-hálózat kiépítése közös uniós pályázati konstrukcióba kerül (TÁMOP 5.2.3/A)
2011. nyár	A kistérségi gyerekesély programok bővülése: újabb 15 kistérség felkészítése a Wekerle Sándor Alapkezelő, a Máltai Szeretetszolgálat és az MTA GYEP szakértőinek részvételével
2011. ősz	Az MTA GYEP megszűnik. Megkezdődik a fejlesztéseket támogató központi program újabb szakasza a Wekerle Sándor Alapkezelő, a Máltai Szeretetszolgálat, valamint az MTA-n belül létrehozott új kutatócsoport részvételével
2011. október	Az újjáalakult Értékelő Bizottság első ülése – az ÉB 12 kormányzati képviselőből és 12, a civil szervezetek, egyházak, szakmai szervezetek által delegált tagból áll

* A program és mellékletei (helyzetkép, jogszabályi háttér, kapcsolódó programok, a program költségvetési igénye) megtalálhatók, lásd http://www.gyerekesely.hu/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=6&Itemid=8

Az „országos szinten” folyt a programalkotás, a program megvalósítását kísérő kutatások szervezése és megvalósítása, valamint a programot

folyamatosan figyelemmel kísérő Értékelő Bizottság² munkájának támogatása.

A program társadalmi-gazdasági környezete kedvezőtlenül alakult, politikai felvállalása előbb csak gyöngült, később a deklarációk szintjére korlátozódott. A kormányzat nem tett kísérletet arra, hogy a gazdasági válság következményeit a gyerekes családok és a szegénységben élő gyerekek esetében enyhítse. A források szűkültek, a szegénység problémájának megítélésében erősödött az egyéni felelősség hangsúlyozása, a szociális ellátások és a szolgáltatások fordított költségvetési források reálértéke lényegesen csökkent, több jogszabályi módosítás büntető jelleggel született. Az MTA GYEP országos szintű kutatási, javaslattevési lehetőségei szűkültek.

Már a gyerekszegénység radikális csökkentését célzó Rövid Program és később az ezen alapuló Nemzeti Stratégia is azt tartalmazta, hogy a gyerekszegénység elleni program nem csupán tudományos munka, hanem egy gyakorlati program elméleti megalapozása. Ebben a folyamatban a központi és a helyi erőforrások egyaránt szerepet játszanak. A pénzügyi források biztosítása alapvetően szükséges, de nem elégséges feltétele annak, hogy lényegi elmozdulás történjen a szegénység és mélyszegénység ügyében. *„Hasonlóan fontos erőforrás a tudás is, amelyből a szegénység által különösen érintett területeken a pénzhez hasonló mértékű a hiány. A tudásátadás azonban a pénzátadásnál sokkal bonyolultabb folyamat, úgy módszereit, mint időigényét tekintve.”* (Ferge S., 2011) A *„transzmissziós szint”* elsősorban a tudásátadást célozza. *„A program komplex jellegéből fakadóan itt több különböző szakterületről, sokféle tudásról van szó, ami egyben sokféle szaktudást és több szakértőt is jelent. A gyerekprogram komplexitása azt is megköveteli, hogy az átadás ne egyszerűen multidiszciplináris szemléletben történő oktatás formájában történjen, hanem a gyakorlatban, az egyes beavatkozási területek közötti szoros együttműködésben, folyamatos mentorálás és supervízió mellett.”* (Ferge S., 2011)

A gyerekszegénység elleni program komplex abban is, hogy a szükséges feladatok között egyaránt szerepelnek országos szinten teljesíthetők (költségvetés, jogszabályok) és helyi szinten megvalósítandók (szolgáltatások, helyi szabályozás, lokális együttműködések). Így a harmadik, *„helyi szintet”* az MTA GYEP munkájában a lokális gyerekesély programok jelentik. *„Az MTA GYEP indulásakor a helyi szintet »kistérségi program«-ként azonosítottuk, nem különösebben kibontva, hogy mely szolgáltatások, milyen hatókörrel, milyen szervezeti felépítéssel, milyen irányítási rendszerben működnek.”* (Ferge S., 2011) A helyi szint a Szécsényi Gyerekesély Programot és az ún. kistérségi kiterjesztés során bevont – először öt (Sásdi, Hevesi, Bátorterenyei, Kisteleki, Baktalórántházai kistérség), majd további hat (Ózdi, Szigetvári, Csengeri, Sarkadi, Mezőcsáti és Jánoshal-

² A Nemzeti Stratégia Értékelő Bizottságának 9 tagját a kormányzat által felkért civil szervezetek és egyházak delegálták. A Bizottság feladatai közé tartozott a stratégia végrehajtásának segítése, követése és értékelése, a Nemzeti Stratégiában foglaltak végrehajtásának számonkérhetőségéhez, ellenőrizhetőségéhez szükséges utókövetési rendszer kimunkálása, továbbá vélemények, ajánlások megfogalmazása. Az Értékelő Bizottság 2011-ben átalakult, civil jellege halványult.

mai) – kistérséget és az ott tervezett gyerekesély program előkészítését jelentette.³

A Szécsényi kistérség nem csupán az első terep volt. Az ott folyó program akciókutatás jellege biztosította az új szolgáltatások, beavatkozási formák alkalmazási tapasztalatainak beépítését a további programok tervezésébe. Ebben a folyamatban a szakértők egyszerre stratégiaalkotók, megvalósítók és kutatók voltak.

Akár a szintek, akár a tevékenységek mentén tekintünk rá az MTA GYEP 2005 novembere és 2011 szeptembere között végzett munkájára, azt a kutatói, programalkotói és a terepmunka szoros összekapcsolódása jellemezte. A folyamat bármely területén szerzett tapasztalatok lényegesen alakították a további beavatkozásokat, tevékenységeket. Meghatározó szerepük volt a kistérségi programok további lépéseinek, prioritásainak meghatározásában, vagy akár a lokális programokra irányuló uniós pályázati kiírások tartalmi követelményeinek és szakmai feltételeinek alakításában is. Közvetlen hatásuk volt a Programiroda kutatási tematikájára, döntéselőkészítésben vállalt feladatainak ellátására, a jogszabályi változások értékeléséhez kapcsolódó munkáira. Az MTA GYEP munkájának egésze is értelmezhető az akciókutatás jelleg, a „feltárás – tervezés – beavatkozás – értékelés – visszacsatolás – újratervezés” folyamata. Ez jellemezte ezt a majdnem hat éven keresztül folyó és lezárás nélkül félbeszakadt, illetve csupán részleteiben folytatódó munkát.

Szervezeti és működési keretek

A program megvalósításának keretet adó szervezeti struktúra soha nem stabilizálódott. 2007-től kezdve számos hivatalos dokumentumban a tervezett munkákba bevonandó félként jelent meg az MTA Gyerekesély Elleni Programiroda, illetve MTA Gyerekprogram Iroda (pl. a „Legyen jobb a gyermekeknek!” 2007–2032 Nemzeti Stratégia végrehajtását szolgáló 3 éves kormányzati cselekvési terv, a TÁMOP 5.2.1 illetve 5.2.3 pályázatok). Kijelölt feladatai vagy országos jellegűek voltak (kormányzati intézkedések értékelése), vagy egyértelműen a területi alkalmazáshoz-kiterjesztéshez kapcsolódtak. Ennek ellenére mindvégig bizonytalan maradt az Iroda intézményrendszerben elfoglalt helye és finanszírozása. A helyzet stabilizálására számos kísérletet tettünk mind a kormányzatnál, mind az MTA-n belül. Ezek azonban sikertelenek maradtak.

Részben a stabilitás hiánya miatt, részben pedig a dolog természetéből adódóan az Iroda szervezete meglehetősen bonyolult volt, külső szemlélőnek sokszor áttekinthetetlen. Ez nagyrészt annak a következménye, hogy a folyamatos újratervezés, fejlesztés rugalmas szervezetet igényel. A gyerekprogram esetében a munka jellegéhez igazodó szervezeti és finanszírozási keretek biztosítása csak részlegesen történt meg.

Az MTA-n belül működő Programiroda munkatársainak száma a tevékenységek bővülésével párhuzamosan, folyamatosan nőtt. A kezdeti

³ A programok előkészítésének kereteit egy kiemelt uniós projekt, a TÁMOP 5.2.1, a kiválasztott kistérségekben a megvalósítás forrását pedig az 5.2.3-as projekt biztosította és biztosítja folyamatosan.

kutatói team fokozatosan egészült ki egyes kulcsterületek (korai évek, közoktatás, információs társadalom, szociális szolgáltatások, foglalkoztatás stb.) szakértőivel, majd a szécsényi megvalósítási kísérlet (Szécsényi Gyerekesély Program, SzGYEP) helyi koordinátoraival, illetve később a kistérségi kiterjesztést előkészítő és támogató munkacsoporttal, valamint az ahhoz kapcsolódó regionális koordinátorokkal és regionális szakértőkkel. Ez a szervezeti felépítés igazodott ahhoz a szükséglethez, hogy a tervező, kutató, módszertani háttérrel biztosító munka és a kistérségekben folyó konkrét programok között lehetőség legyen az együttműködésre és az együttgondolkodásra. Időközben az MTA-n belül az Iroda átkerült az egyik intézetből egy másikba, és lett az MTA Közgazdaságtudományi Intézetében működő Gyerekszegénység Elleni Programirodából (MTA-KTI GYEP) az MTA Társadalomkutató Központ előzővel megegyező nevű szervezeti egysége (MTA-TK GYEP). Az MTA-n belüli átszervezések miatt további mozgásra lett volna szükség, ha a program nem szűnik meg.

A kistérségi programokban, fejlesztésekben, szolgáltatásokban dolgozó helyi (a kistérségben vagy ahhoz közel élő) munkatársak köre is folyamatosan bővült. A szakmai, képzési, módszertani háttérrel az MTA GYEP biztosította számukra, de a SzGYEP munkatársai szervezetenként a Magyar Szegénységellenes Alapítványhoz, annak Szécsényi Gyerekesély Programirodájához, a később indult kistérségi programok megvalósítói pedig a helyi társulásokhoz tartoztak/nak.

Az MTA GYEP működésének forrásait egy ideig kormányzati kutatási programok, majd ezek és egy uniós pályázati forrás, végül csupán az utóbbi biztosította. A megvalósítási kísérlet (SzGYEP) részben kormányzati, részben pályázati források felhasználásával (erről később részletesebben is szólunk), a kistérségi programok pedig tisztán uniós pályázati forrásokból működtek.

A Szécsényi Gyerekesély Program

A programot 2006 nyarán, a gyermekszegénység elleni országos program kistérségi megvalósítási kísérleteként az MTA GYEP munkatársai kezdeményezték, a Magyar Szegénységellenes Alapítvánnyal együttműködve.⁴ A helyi, hátrányos helyzetű kistérségben megvalósuló alkalmazást azért szorgalmaztuk, hogy a gyakorlati tapasztalatok felhasználásával szakmailag megalapozottabban tudjuk segíteni a gyerekszegénység elleni program fejlesztését, illetve korrigálását, valamint megalapozzuk a további helyi programokat.

A kezdet

A Szécsényi kistérség 2006-ban az egyik leghátrányosabb helyzetű kistérség volt és ma is az. Megvalósítási kísérlet helyszínéül történő kiválasztását ezen az ismérven túl a mérete, az elérhetősége és egyáltalán

⁴ Az alapítvány alkalmazta és alkalmazza jelenleg is az SzGYEP munkatársait, végzi a programhoz kapcsolódó pénzügyi tevékenységet.

nem utolsósorban a fogadókészség indokolta. (Egy akkori országgyűlési képviselõn keresztül a kistérségi társulást vezetõ Szécsény városának polgármesterétõl érkezett erre vonatkozó jelzés.).

„A Szécsényi kistérség az Észak-Magyarországi Régióban, Nógrád megyében található. Sok az apró és elzárt falu, az úthálózat hiányos, a térséget az országos jelentőségû főutak elkerülik. A tizenhárom településen megközelítõleg 20 ezer ember él, közülük a 18 éven aluli gyermekek száma meghaladja a 4 ezret. Sok a rossz lakás, a lakások egynegyede komfort nélküli. A felnõtt népesség iskolai végzettsége messze elmarad az országos szinttõl.

A rendszervoáltás után a kistérség helyzete jelentõsen romlott. A korábban viszonylag fejlett mezõgazdaság és helyi ipar szétesett, a közeli városok nagyipara megszűnt, a településcsoport 2005-ben az ország 42 leghátrányosabb helyzetû kistérsége közé tartozott. A térség kétségkívül legégetõbb problémája a foglalkoztatottság alacsony szintje és a munkanélküliség, illetve fekete munka.

A romák aránya emelkedik. Jelenleg az általános iskolás tanulók körülbelül harminc százaléka roma, ez összesen megközelítõleg 700 gyermeket jelent. A kistérség 13 települése közül tíz település iskolájában a roma tanulók aránya meghaladja az ötven százalékot. A szegregáció az egyes településeken különbözõ mélységben jelenik meg: a teljes szegregációtól, a nyitott szemléletû, integrált iskoláig minden megtalálható.”⁵

Az elérhetõ országos és helyi statisztikák a kistérség néhány alapvetõ demográfiai – társadalmi – gazdasági jellemzõjének megismerését lehetõvé tették. Különösen szerencsés módon, erre a kistérségre vonatkozóan ennél kicsit mélyebb elõzetes ismeretek is rendelkezésünkre álltak, az ELTE TáTK szociális munka képzésének szociotábora során készült felmérésnek köszönhetõen. Mindezek természetesen csak arra voltak elegendõek, hogy legalább a felszint ismerve kerüljön sor az elsõ találkozásokra, és kezdõdjön el a mélyebb összefüggéseket és az egyes területeket jellemzõ helyzetet feltáró munka. 2006 õszén valóban jelentõs érdeklõdés mellett került sor az elsõ „nagy” találkozóra, közösségi beszélgetésre. A helyi döntéshozók a kistérség szinte minden településérõl képviselték magukat, a humán szolgáltatások számos szakembere és néhány civil szervezet is részt vett ezen a programon és az elképzeléseket bemutató, megvitató alkalmon. Ugyancsak ekkor került sor arra az adatlapos szükségletfelmérésre,⁶ amely a helyi szolgáltatásfejlesztés megalapozásához szolgáltatott információkat.

Ezt az alkalmat a kistérség településeinek folyamatos „bejárása” követte. Az MTA GYEP szakértõi teamjének tagjai, változó összetételben, de minden településen közvetlenül is felvették a kapcsolatot a polgármesterekkel, jegyzõkkel, helyi intézményekben dolgozó szakemberekkel, és változó mértékben, de a kisebbségi önkormányzatok tagjaival, egyházakkal és civilekkel is. Részben már ezzel párhuzamosan, részben csak ezt követõen kezdõdött el a program egyes szakterületeit célzó, a kistérség egészét vagy legalábbis több települését érintõ helyzetfeltáró és a fejlesztéseket megalapozó munka.⁷

⁵ „Legyen jobb a gyermekeknek!” A Szécsényi Gyerekesély Program, MTA GYEP, 2010, rövid ismertetõ kiadvány, http://www.gyerekesely.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=9&Itemid=182.

⁶ A 2006-ban készített szükségletfelmérés eredményeit az 1. sz. mellékletben közöljük.

⁷ A Szécsényi Gyerekesély Program öt éves mûködésének teljes kronológiája természetesen

A helyiekkel való kezdeti viszonylag szoros kapcsolat a későbbiekben sajnos gyengült. Ez a folyamat akkor kezdődött, amikor 2006 őszén pályázatot lehetett benyújtani a komplex programra a Norvég Alaphoz, ám a kidolgozáshoz szükséges idő nagyon rövid volt. Ezért – noha a felmért helyi szükségleteket figyelembe vettük – a terv célrendszerében és szemléletében a Nemzeti Stratégia elvei és javaslatai domináltak. Ennek helyi „bensővé tételére” egyáltalán nem volt idő. A kistérség változatlanul fogadóképző volt, de a jelentős, többéves fejlesztéseket célzó pályázat közös megtervezésére nem kerülhetett sor. Lényegében ez a kényszerhelyzet (csak ebből a forrásból számíthatott a program jelentősebb finanszírozásra) határozta meg a későbbi alapproblémáinkat és folyamatos belső vitáinkat is. A „kinek a programja?” kérdés tisztázatlansága végigkísérte az öt évet. Talán ha a pályázat benyújtása előtt több idő van a közös gondolkodásra és a források tényleges megnyílása hamarabb történik (erre csak 3 év múlva, 2009 őszén került sor), akkor a „mi” programunk jobban tudott volna válaszolni az időközben alakuló helyi szükségletekre, és inkább lett volna jellemezhető az „ő” (értsd: a kistérség) programjukként.

A helyzetből adódó konfliktusok, meg nem értések körét növelte, hogy a kezdetek után elsodort minket a program megvalósítása. Kevésbé foglalkoztunk a program helyi népszerűsítésével. Akik nem találkoztak közvetlenül az SzGYEP szolgáltatásaival, sokáig, vagy talán a mai napig sem tudnak sokat arról, hogy gyerekprogram működik a környezetükben.

A szakterületek

Az alkalmazási kísérlet szakterületeit alapvetően a gyerekszegénység elleni program beavatkozási területei, illetve azoknak egy-egy kiemelt jelentőségű eleme alapján határoztuk meg. A munka nem kezdődött el egyszerre minden területen. Korlátokat szabott az egyes területeken szükséges konkrét fejlesztések kidolgozásának és helyi befogadásának eltérő üteme, az egyes szakterületek szakértőinek megtalálása és a mértékében nem jelentős, de hatásában nagyon is meghatározó fluktuáció és természetesen a rendelkezésre álló források nagysága és jellege.

Az első fejlesztéseket új, helyben addig nem vagy kevésbé ismert szolgáltatások beindítása jelentette. Nem véletlenül. Egy új, addig nem működő szolgáltatás külső forrásokból történő bevezetése a helyi társadalom kis fenntartásaival kísért („kell-e ez nekünk?”), de lényegében konfliktusmentes folyamat. Később a működés során természetesen itt is megjelennek a konfliktusok. A meglévő intézmények szolgáltatásainak többszörösen érdekerhelt és szemléletváltozást is igénylő, kívülről jövő fejlesztése azonban ettől lényegesen eltérő feladat. A legkisebb változtatások is alapos és időigényes előkészítést feltételeznek.

Az új szolgáltatások már 2006 őszén megjelentek a kistérségben. Egy Biztos Kezdet Gyerekház és egy IT-pont fémjelzte az első hónapok után a gyerekprogram jelenlétét. Lényegében ez az a két szolgáltatás, amelyik

messze meghaladja ennek az írásnak a lehetőségeit. A program folyamatának megismerését, követését a 2. sz. mellékletben található táblázat segíti.

a program kezdetétől folyamatosan és egyre több településre kiterjedve működött (és működik ma, 2012-ben is) a kistérségben. Az egyes szakterületeken eltérő ütemben és intenzitással, sokszor a szakterületen belüli hangsúlyok változásával folyt a munka. Például az ifjúságfejlesztés területén először a klubok kerültek középpontba, később sokkal inkább a lemorzsolódó fiatalok második esély programjai. A közoktatási területen a tanodák csak a program egy későbbi szakaszában kezdtek el működni, a párhuzamos szolgáltatások bevezetésének hozadékairól és hátrányairól folyó hosszas belső szakmai viták után. Az egészségesebb gyerekkort célzó fejlesztések csupán az utolsó 1-2 évben indultak el. A lakhatási programelemben való tényleges előrelépést az uniós források felhasználási lehetőségeire vonatkozó szabályozás lényegében csak 2011-től tette lehetővé. Egy külső felajánlásnak köszönhetően már az első évben néhány gyerek részt vehetett egy balatoni nyári táborban, a nyári napközök viszont csak az utolsó két-három évben váltak a program részévé. Az alábbi felsorolás tehát nem a folyamatosan működő szolgáltatásokat és fejlesztéseket, hanem az egyes szakterületek öt éves működésének össze-sített jellemzőit mutatja:⁸

- Korai képességgondozás – Biztos Kezdet Program (gyerekházak működtetése, korai komplex fejlesztés, fejlődés követése, óvodai átmenet segítése, szülők intenzív bevonása).
- Közoktatási integráció, a közoktatás fejlesztése (iskolai koordinátori hálózat és tanodák működtetése, iskolán belüli, tanórán kívüli programok és szolgáltatások, tantestületi továbbképzések, tanórán és tanéven kívüli, oktatáshoz kapcsolódó fejlesztések megvalósítása).
- Ifjúságfejlesztés (lemorzsolódó fiatalok egyéni tervek alapján történő támogatása, ifjúsági klubok, ifjúsági programok).
- Információs társadalom fejlesztése (a digitális írástudás fejlesztése, IT-mentor hálózat működtetése, IT-pontok fenntartása, működtetése).
- Egészségesebb gyerekkor (rendszeres szűrések, az ellátásokhoz való hozzáférés javítása, közétkeztetés rendszerének fejlesztése, egészség- és környezettudatos magatartást elősegítő programok).
- Szociális és közösségi munka (egyéni és közösségi szociális munka megerősítése telepszerű lakókörzettel rendelkező településeken, adósságkezelés bevezetése és folyamatos kiterjesztése, képzések, szupervízió, pszichológiai tanácsadás, szociális szolgáltatások bővítése).
- A szülők foglalkoztatásának elősegítése (a gyermekek jobb napközbeni ellátását szolgáló fejlesztések mellett munkahelyteremtő projektek előkészítése elsősorban a szociális szövetkezetre támaszkodva, munkakeresési, egyéni fejlesztési tanácsadás, képzésekhez való hozzájutás segítése, a közmunka-programokhoz kapcsolódó lehetőségek feltárása).
- Lakhatást javító szolgáltatások (ezt segítő programok kidolgozása és lehetőség szerinti megvalósítása).
- Szociális gazdaság (szövetkezet létrehozása a fenntarthatóság és munkahelyteremtés érdekében).

A szolgáltatások kiépítésével, fejlesztésével párhuzamosan bővült a megvalósításban dolgozók köre. A nagyon különböző jellegű és mértékű

⁸ A szolgáltatásfejlesztés időbeli és térbeli folyamatát lásd a 3. sz. mellékletben.

előzetes tapasztalattal rendelkező, képzett és képzetlen munkatársak felkészítése és folyamatos továbbképzése a szakértői team feladata volt. Az intenzív 150 órás képzések mellett az egyes szakterületeken heti-kétheti-havi rendszerességgel folytak a szakmai konzultációk.

Időközben természetesen sokasodtak a program dokumentumai is. A kezdetektől készülő program-napló mellett elkészültek a szakterületi helyzetleírások, módszertanok. Kidolgoztuk és a tapasztalatok többé-kevésbé folyamatos beépítésével rendszeresen fejlesztettük az új szolgáltatások – gyerekházak, közösségi, settlement-jellegű házak – működésére vonatkozó szakmai anyagokat. Ajánlások születtek a kistérségi gyerekbizottság összetételére és működésére, a települési szakmaközi megbeszélések szervezésére és tematikájára vonatkozóan. Hosszabb felkészülési idő után a szolgáltatások igénybevételének követési rendszere és az ahhoz szükséges adatgyűjtés módszere is kialakult. Az egyes szakterületeken tervezett fejlesztések rendszeres időközönkénti újratervezése, a megvalósítás értékelése és megvitatása, a képzési anyagok folyamatos korszerűsítése is stabil részévé vált a munkának.

Sok vitával kísért, nehéz folyamat volt ez. Az alapvető és visszatérő kérdés, hogy mi az, ami képzésekkel, módszertanokkal átadható? Az SzGYEP megvalósítási kísérlet és nem modellprogram volt, noha később gyakran kormányzati dokumentumokban is így szerepelt. A komplex kistérségi gyerekesély programok a konkrét megvalósítás területén jelentősen eltérhetnek egymástól. Az egyik kistérség aprófalvas, a másikban vannak városok, jobbak a humánszolgáltatások feltételei. Van, ahol harcoss és hatékony például a szociális ellátórendszer, van, ahol éppen csak az előírásoknak történő megfelelés biztosítása a cél. Van, ahol jelentősebbek a fejlesztési tapasztalatok, van, ahol a forrásteremtés és a fejlesztés sorozatos kudarcokkal jellemezhető. A sor folytatható. Amiben ezek a kistérségi programok megegyeznek, pontosabban meg kellene, hogy egyezzenek, az az NS alapelveinek és célkitűzéseinek megfelelő működés. Az ehhez szükséges tudásokat, ismereteket, tapasztalatokat át lehet és át kell adni. Ezt kísérelték meg az elkészített dokumentumok, képzési anyagok, amelyek jelentős szerepet kaptak az ún. kistérségi kiterjesztésre vonatkozó szakmai elvárások megfogalmazásában, a további helyi gyerekesély programok előkészítésében és megvalósításában.

A program megvalósításának helyi befogadását eleinte egy helyi szakember vezetésével folyó ún. érzékenyítő tréningek, valamint a települési intézmények kistérségi együttműködését célzó megbeszélések, műhelyek segítették. 2009-ben ez kibővült a kistérségi gyerekbizottság létrehozásával. Ebben a helyi döntéshozók, szolgáltatások, civilszervezetek és szülők, valamint az SzGYEP helyi munkatársai is képviseltették magukat. A gyerekbizottság albizottságaiként jöttek létre a kistérségi szakterületi albizottságok. Ezek mellett több településen rendszeres módon működtek a települési szakmaközi megbeszélések, először az SzGYEP munkatársai, később a helyi szakemberek vezetésével. A kistérségi – települési, illetve szakterületi – szakmaközi szint a program folyamán állandóan változó hangsúlyt kapott. Ebben az ingadozásban azon túl, hogy tapasztalataink szerint nincs kistérségi identitás, a települési identitás a meghatározó, a lokális gyerekesély programok egyik alapdilemmája jelenik meg.

Már az induláskor tudtuk, hogy a hazai szolgáltatási rendszer kiépült-

sége, a hozzáférés esélyei területileg igen egyenlőtlenek. A leghátrányosabb helyzetben élők jutnak hozzá legkevesbé a szükséges szolgáltatásokhoz, az esetek jelentős részében az elérhető intézmények szakmaisága sem megfelelő, sokszor csupán kvázi-segítség jut a legrászorultabb embereknek. Ezért a program feladatának tekintettük a meglévő szolgáltatások mennyiségi-minőségi javítását. Azt is tudtuk, hogy a még kötelező szolgáltatások tartalma is hiányos: legalább a rossz helyzetű településeken a kötelezőnél sokkal több segítő szolgálat szükséges (pl. adósságkezelés, tanoda).

A kistérségi gyerekesély programok alapelve, hogy a területi célzás (leghátrányosabb helyzetű kistérségek) mellett további „rászorultságot” nem vizsgál. Az adott kistérség minden gyerekes családja és összes gyereke számára nyitottak és elérhetőek a szolgáltatások. Az integrációt célzó alapelv mellett természetesen kiemelt hangsúlyt kap a legrosszabb helyzetben lévők elérése és bevonása, az ő helyzetük javításának prioritása. Ez a működésmód többféle konfliktust, nehézséget rejt magában. A helyi közösségekben tapasztalható előítéletek következtében sokszor eleve elutasításra kerül minden, a szegény családokat célzó gondolat. Azonnal „roma programként” definiálódik a köztudatban, és inkább „olaj a tűzre” a helybeliek amúgy is konfliktusokkal terhelt életében, mint nyitottan várt fejlesztés. A helyi döntéshozói környezet viszont nem ritkán ezekben a szolgáltatásokban látja meg a „fegyelmezés” lehetséges eszközt, és próbálja meg további önkormányzati támogatások, segítségék feltételévé és így szinte kötelezővé tenni a részvételt az általuk megítélt körben. A helyi, sokszor túlterhelt és eszközhiányos önkormányzati szolgáltatások (óvoda, iskola, szociális szolgáltatások) pedig néha a szelekciós törekvések egyik újabb formájaként próbálják „használni” a szolgáltatásokat. A központi (kormányzati, minisztériumi, pályázattói) előírások gyakran nem tudnak szabadulni a számok bűvöletétől (az a jó fejlesztés, amelyben állandóan és sokan vesznek részt, a pályázati indikátorok jelentős része ezt próbálja mérhetővé tenni). Mindezzel párhuzamosan, szerintünk tévesen értelmezzük a hatékonyság és hatásosság javításának célravezető eszközeit, szigorú célzást várnak el. Csak az részesüljön a szolgáltatásokból, aki meghatározott mutatók mentén, megállapíthatóan „rászorult”. Így a szolgáltatások szegregációt elutasító jellegének, feltételekhez nem kötött igénybevételi lehetőségének és működési tartalmának biztosítása mindenhol folyamatos szakmai vitákkal, konfliktusokkal jár együtt.

A munka során egyre világosabbá vált, hogy a kedvező folyamatok beindítására és pályára állításához a korábban tervezettnél több és sűrűbb személyes szolgáltatásra, támogató kapcsolatra, folyamatos szakmai jelenlétre van szükség. Az is kitűnt, hogy az intenzív szolgáltatási szükséglet időigénye szakmai területenként változó, sok esetben még 5 év után is kiszámíthatatlanul hosszú.

A források szűkössége – humánerőforrást és pénzügyi forrást egyaránt értve alatta – megköveteli a beavatkozási prioritások felállítását. 2011-ben úgy láttuk, hogy a kezdetben kistérségi szintet célzó, később inkább településenként változó szolgáltatásokat nyújtó működéshez képest a térség legkedvezőtlenebb helyzetű településeire célzó, ott folyamatosan jelenlévő és elérhető komplex szolgáltatások felé kell elmozdul-

nunk. Erre azonban már nem került sor, a nagyobb és viszonylag stabil források megszűntek.

Az SzGYEP helyi szervezete, működése

A kistérségi program megvalósítása természetesen igényli a helyi szervezetet. A Szécsényi kistérségben ez fokozatosan épült ki. A munka megkezdésekor egy helyi munkatárs segítette az MTA GYEP szakértői teamje és a kistérség közötti együttműködés szervezését, majd fokozatosan bővült a kör, és 2007-ben létrejött a Szécsényi Gyerekesély Programiroda. A program működési, adminisztratív, munkaügyi koordinálása az Iroda megalakulásától kezdve; szakmai koordinálása folyamatosan került át a helyi szintre.

Az Iroda munkatársainak száma a lehetőségektől függően ingadozott. A Norvég Pályázat tartama során az Irodában 4 fő dolgozott, a program szolgáltatásaiban dolgozó munkatársak száma pedig már meghaladta a 40 főt. 2011 után az Iroda csak pályázati pénzekre támaszkodhatott. Ez a jól ismert paradox helyzethez vezet: állandó munkatársakat nehéz teljesen esetleges pályázatokból fizetni, viszont állandó munkatársak nélkül nemcsak szakmai munkát nem lehet végezni, de még pályázni és elszámolni se nagyon lehet. A Szécsényben a munka folytatása mellett döntő team tagjait ebben az elhatározásban nagyrészt a program iránti elkötelezettség, a kihívás és az ügyszeretet motiválta.

A helyi program szakértői, módszertani háttérét az MTA GYEP teamje jelentette. A szakértők rendszeres jelenléte, a képzések, az egyes szakterületeken működő szolgáltatások munkatársaival folyó hetenkénti-kéthetenkénti konzultációk, valamint a helyi programteam-megbeszélések, és néhány többnapos ún. „manréza” szolgálta a szakmai működés szervezeti kereteinek biztosítását.

Természetesen ez a működés is számos nehézséggel, konfliktussal volt terhelt. A már említett pénzügyi kiszámíthatatlanság, illetve a pályázati források jellemzői folyamatosan szükségessé tették prioritások meghatározását a mindenképpen indokolt fejlesztések körében is. A szakterületi érdekek sokszor ütköztek. A működő szolgáltatások fenntartása és a szükséges további fejlesztések sokszor meghaladták a program tényleges lehetőségeit.

Lényeges törést okozott a helyi program megvalósításában a 2010-es többhónapos finanszírozási hiány. (A pályázati logikából adódóan több hónapon keresztül nem érkezett meg a soron következő utalás, a bérek kifizetéséhez és a működéshez szükséges források nem álltak rendelkezésre.) A helyi munkatársak számára ez nehezen kezelhető válságot okozott. A megélhetési gondok miatt néhányan kénytelenek voltak más munkalehetőséget keresni. A program helyi beépülése, elfogadása szempontjából is kedvezőtlen volt ez a helyzet. A kistérségben gyorsan kezdett terjedni a hír a fizetésektelenségről, és természetesen megszülettek a program megszűnését tudni vélő vélemények, hírek is.

A későbbi működést tekintve utólag szomorú és kényszerű „tanulási folyamatként” is értékelhető ez az időszak. A Norvég Pályázat 2011

április végén történő lezárása után minden szolgáltatás megtartása, fenntartása veszélybe került. A nyári hónapok programjait a munkatársak önkéntes munkája tette lehetővé. Később néhány időközben elnyert, a program egy-egy területén történő fejlesztést lehetővé tevő pályázatnak, valamint egyéb támogatásnak köszönhetően (OSI, Göncz Árpád, KIM) volt fenntartható az addigiaknál sokkal szűkebb körű működés.

Közben az MTA GYEP megszűnt, és így a helyi program szakértői háttere is más formában és főleg jelentősen kisebb intenzitással volt elérhető. A kapcsolat és az együttgondolkodás azonban a mai napig élő és működő. Ennek kereteit elsősorban az MTA GYEP munkatársainak részvételével alakult egyesület (Gyerekesély Közhasznú Egyesület) tevékenysége biztosítja.

Források, finanszírozás

A Szécsényi program működését mindvégig a kormányzat gyenge elköteleződésével összefüggő, már említett paradoxon jellemezte. A kormányzat a lokális programokat, ideértve a gyakran hivatkozott Szécsényi Gyerekesély Program (SzGYEP) modellt jelleget elismerte. Ennek ellenére a program csaknem öt éve alatt (2006. augusztus–2011. május) a finanszírozási környezet soha nem volt hosszabb távon kiszámítható. A szécsényi Iroda státusa éppúgy bizonytalan maradt, mint a kísérlet finanszírozása. A kormányzati és európai szinten egyaránt elismert szécsényi kísérletre költségvetésbe beillesztett forrás „nem jutott”, a komplex programot támogató uniós forrásra pedig a kistérség egy könnyen megoldható, mesterséges probléma miatt nem válhatott jogosulttá. (Az Integrált térségi programok a gyerekek és családjuk felzárkózási esélyeinek növelésére kiírt TÁMOP programra kormányzati döntés nyomán csak a 33 leghátrányosabb helyzetű kistérség pályázhatott. A modellkísérletnek tekintett Szécsényi kistérség a 34–35. helyen volt.)

A finanszírozás nehézségeit illusztrálják a következők: kezdetben a Szociális és Munkaügyi Minisztérium (SZMM) kisebb támogatásaiból, majd 2007 és 2009 között elsősorban a Munkaerő-piaci Alap Tanácsának (MAT) támogatásából folyt a program. 2009 őszétől 2011 áprilisáig a Norvég Finanszírozási Alaphoz még 2006-ban benyújtott pályázat segítségével és a MEH, majd később a KIM támogatásával (elsősorban a pályázati önrész biztosítása, illetve kiegészítő támogatás) folyt az SzGYEP. További forrásokat jelentettek a Magyar Szegénységellenes Alapítvány (MSZA) nyertes pályázatai: TÁMOP 5.2.2 (egy gyerekház működtetése), az OSI támogatás (2010-es nyári programok megvalósítása), REF áthidaló kölcsön (a pályázati finanszírozási rendszer anomáliáinak kezelésére), az eMultiCoop szociális szövetkezettel együttműködésben nyertes KIHOP pályázatok (IT-fejlesztések), valamint vállalati felajánlások (pl. BRAMAC, MOL).

A pályázati források elnyerése azonban még nem jelent biztonságos finanszírozást. A szolgáltatások fejlesztésének üteme természetesen a rendelkezésre álló forrásoktól függött. A kiszámíthatatlan pénzügyi háttér több ponton is lényegesen módosította az eredeti és a kistérség helyze-

tének jobb megismerését követő tervezést is. A finanszírozási anomáliák miatt a mindig szükséges „gördülő tervezés” leginkább azt jelentette, hogy előzetes terveinket igyekeztünk az utólagos kényszerekhez igazítani, egy sor mennyiségi és minőségi követelmény feláldozásával.

A program első öt éve alatt összesen megközelítőleg 500 millió Ft felhasználásával működött az SzGYEP. A kiadások meghatározó részét a helyi program-szolgáltatások foglalkoztatáshoz kötődő tételei jelentették. A beruházások (szolgáltatások infrastruktúrájának megteremtése stb.) és a működés költségei az összes kiadás megközelítőleg 30%-át tették ki.

A forrásteremtésben nem voltunk hatékonyak. Sokáig hittünk abban, minden intó jel ellenére, hogy ez a program országos szinten is fontos, része egy valódi, a szegénység újratermelődésének megakadályozását célzó stratégiának. A jobb elfogadtatáshoz valószínűleg lobbizni kellett volna, de erre nem voltunk képesek. (Az ok részben időhiány, de részben az is, hogy a lobbizást a demokratikus érdekérvényesítés torz hajtásának tartjuk.) Elvesztettünk egy már megítélt minisztériumi lakhatási fejlesztési forrást 2009 és 2010 fordulóján. Csupán egy évvel az adott program tényleges elkezdése és a rendelkezésre álló keret felosztása után „sikerült” nyernünk egy mélyszegénység felszámolását célzó nagy pályázaton. A nem-kormányzati támogatókkal folytatott egyeztetéseink sem vezettek az óhajtott eredményekre. Hiába értékelődik tehát modellként és a kistérségi kiterjesztés szakmai alapjaként a szécsényi kísérlet, finanszírozás hiányában félúton félbeszakadt, ennek minden – bizalmi, szakmai, emberi és anyagi – következményével.

A fenntarthatóság

Az országos és helyben alkalmazható eszközök eltérnek: a jogalkotás, központi forrásteremtés az állam dolga. A helyi alkalmazásoknál viszont kiemelt szerepük van a személyes és közösségi szolgáltatásoknak. Ebből következően a fenntartás egyik lehetséges forrása az állami költségvetés. Egyes normatívák emelésén (pl. iskolai étkezés) és esetleges bevezetésén (kivételes esetben, pl. Biztos Kezdet Gyerekházak) túl a közfinanszírozásból fedezett szolgáltatások bővítése nem valószínű. A másik evidens forrás a pályázatok. A túlságosan projektszemléletű, a projektet legföljebb 2–3 évig fedező, kevéssé összehangolt tenderekre épülő pályázati rendszer azonban nagyon kevéssé alkalmas hosszú távú folyamatok komplex befolyásolására. Sőt, a 2–3 éves beavatkozás után a teljes forráskivonás sokféle kárt okoz. A harmadik lehetőség minél több helyi, belső erőforrás bevonása. A belső erőforrások lehetnek anyagi, emberi, szellemi erőforrások, kapcsolódhatnak az önkormányzat új működésmódjához vagy a civilség megerősödéséhez.

Az inklúziót támogató gyerekszegénység elleni programok fenntarthatóságának előfeltétele a hosszú távú szemlélet, a beavatkozások és fejlesztések folyamatosságának biztosítása. A helyi erőforrások hatékony, a programmal összehangolt felhasználásának előfeltétele sok esetben a mai működésmód és szemlélet olyan átalakítása, amely a gyerekek érdekeivel azonosul. Ez hosszú, nehéz, sok módszert és eszközt igénylő folyamat.

Intenzív szolgáltatásokra, a külső szakértők bevonására, a helyi emberi erőforrásokba való jelentős beruházásokra mindaddig szükség van, amíg az érintett csoportok képessé válnak érdekeik megfelelő érvényre juttatására, a helyi szakemberek és közösség pedig arra, hogy a maguk erejéből vigyék tovább a most még segítséggel nyújtott szolgáltatásokat. Addig a gyerekprogram és más hasonló tartalmú fejlesztések következtében lassan formálódó szakmaiságot, a helyi szakemberek körében megjelenő korszerű szakmai megfontolásokat az egzisztenciális félelmek és kényszerek sajnos könnyen felül tudják írni.

A program értékelése

Egy ilyen jellegű program folyamatos és szisztematikus külső értékelése alapkövetelmény. Az adott esetben a folyamat és a források hatékony felhasználásának mindig szükséges ellenőrzése mellett a beavatkozás újszerűsége és modellként való felhasználási igénye nagyon is indokoltá tették volna a megfelelő közigazgatási szerv által kezdeményezett monitorozást. Ez sajnos elmaradt. A folyamatos nyomon követés csak belső követelmény maradt, ennek összes ismert módszertani korlátjával.

Külső – egyben külföldi – megmérettetésre két alkalommal került sor, éspedig a Norvég Alaptól elnyert pályázat hivatalos monitoring tevékenysége, valamint egy uniós program során. A Norvég Alap a program befejezése előtt kért fel egy jó nevű lett intézetet a külső monitorozásra. Az intézet munkatársa 2010-ben több héten keresztül tanulmányozta a program dokumentumait, beszélgetett a megvalósításban szerepet vállaló szakértőkkel és helyi munkatársakkal, sorra látogatta a szolgáltatásokat. Az általa elkészített értékelő dokumentum azt mutatja, hogy a technikai, adminisztratív és pénzügyi kérdéseken túl a működés speciális szakmai és szervezeti problémáit is átlátta. Alapvetően pozitív véleménye és a támogatást megítélő szervezet felé megfogalmazott javaslatai – bár nem minden esetben találtak ott meghallgatásra – ténylegesen segítettek a program formálásában.⁹

Ugyancsak 2010-ben került sor az EU nyitott koordinációs mechanizmusa keretében megvalósított ún. peer review-ra.¹⁰ A hat országból érkező résztvevők előzetes dokumentumok alapján tanulmányozták a program működését és fogalmazták meg a saját országukban rendelkezésre álló tapasztalatokat is tartalmazó észrevételeiket. Ezt a kistérségben tett látogatás, a szolgáltatások megtekintése, helyi konferencia, szakmai beszélgetés és egy egész napos munkaértekezlet követte. A végső értékelés számos kérdést, dilemmát, javaslatot, ajánlást fogalmazott meg. Az alábbi megállapítás, mely lényegében a hazai döntéshozók, illetve a szak-

⁹ Detailed Monitoring Report of Project HU0051: The Szécsény Program to Give Kids a Chance, prepared by Sanita Vanaga (SAFEGE Baltija) on 27.09.2010.

¹⁰ A programot Jose Manule Fresno spanyol szociálpolitikai szakértő vezette, a teljes dokumentáció megtalálható „Promoting social inclusion of children in a disadvantaged rural environment – the micro-region of Szécsény” címen (<http://www.peer-review-social-inclusion.eu/peer-reviews/2010/promoting-social-inclusion-of-children-in-a-disadvantaged-rural-environment-the-micro-region-of-szecsény>).

politika felé megfogalmazott elismerés, egy ezek sorából: „Mint Szécsény esetében is, a projekteknek bizonyítaniuk kell, hogy sikeresen elérik az eredményeket, és jó megoldásokat adnak a hátrányos helyzetű kistelepülési környezetben élő gyermekek társadalmi integrációjának előmozdítása tekintetében. A szakértői értékeléssel kapcsolatos viták több tanulsággal szolgáltak arra vonatkozóan, hogy miként érhető el legjobban a projekt hatása. Ezek:

- A projekteknek fenntarthatóknak kell lenniük. Ez azt jelenti, hogy:
 - A hosszú távú szemlélet és a folyamatos cselekvés – ebben a tekintetben a 25 évre kitekintő, hosszú távú, emberöltőben való gondolkodás, továbbá a fokozatosan építkező megvalósítás (egy kezdeti kísérleti projekttel a Szécsényi kistérségben, amelyet később adaptáltak és kiterjesztettek további tíz kistérségre) – kiváltképp dicséretes.”¹¹

Itt tartottunk 2010. május végén. Még egy év volt hátra a norvég pályázati finanszírozás időszakából.

A jelen

2011 májusa óta a Szécsényi kistérségben működő Gyerekesély Programiroda változó körben és intenzitással működtet szolgáltatásokat. Azóta kisebb kormányzati, valamint pályázati és egyéb támogatásokból próbálják a helyben dolgozó kollégák a szolgáltatásokat fenntartani, fejleszteni.

Minden erőfeszítés és racionális megfontolás ellenére az SzGYEP 2012-ben már nem a „Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégia megvalósításához és a kapcsolódó kistérségi kiterjesztések tervezéséhez és fejlesztéséhez tapasztalatokat biztosító „hivatalos” megvalósítási kísérlet.

A Szécsényi Gyerekesély Program jelenleg a Magyar Szegénységellenes Alapítvány forrásteremtő kapacitásaitól függő, a Nemzeti Stratégia alapelveinek és célkitűzéseinek megfelelő működés fenntartására és megújítására törekvő civil gyerekesély program. A részleges, de folyamatos működésnek köszönhetően természetesen továbbra is nyújthat tapasztalatokat a lokális programok esélyeiről, korlátairól, eredményeiről, a kudarcok megelőzési lehetőségeiről.

A Gyerekszegénység Elleni Program szécsényi megvalósítási kísérletének befejezetlen története szolgált néhány tanulsággal:

- A program több éven keresztül tartó állandó munkával helyi, lokális szinten megvalósítható. A mély beágyazódáshoz legalább 4–5 évig tartó folyamatos erőfeszítés szükséges.
- A program lokális szintű megvalósítása ugyanolyan fontos, mint az országos szegénységellenes intézkedések.
- Döntő jelentőségű a helyi programok finanszírozása, de még ennél is fontosabb a képzett és elkötelezett közreműködők szerepe.
- A pedagógusok és a szociális szakma képviselői (szociális munkások, védőnők stb.) a legfontosabb szereplők a program alkalmazásában.

¹¹ A szakértői értékelés ún. szintézisjelentése, megtalálható: <http://www.peer-review-social-inclusion.eu/peer-reviews/2010/promoting-social-inclusion-of-children-in-a-disadvantaged-rural-environment-the-micro-region-of-szeccseny>.

- A legnehezebb feladat a gondolkodásmód, a szemlélet – ezen belül a rasszizmus és a szegényellenes attitűdök – megváltoztatása. Az egyik legnehezebb feladat a helyi szinten tapasztalható érdekellentétek kezelése.
- A program korlátozott időtartamú (2–3 éves) projektek (pályázatok) révén történő finanszírozása majdnem leküzdhetetlen nehézségekhez vezet. Feszültség van a program összetettsége, komplexitása és a legtöbb pályázati projekt szűken meghatározott céljai között.
- A kormányok szóbeli támogatása nem helyettesítheti a politikai akaratot. Az országos politikai klíma befolyásolhatja a program előrehaladását. A mi esetünkben a liberális, gyakran neoliberais kormányról s konzervatív, gyakran neokonzervatív kormányra való váltás megnehezítette a program végrehajtását. A váltás egyik következményeként megszűnt a Programiroda és abbamaradtak az akciókutatások.
- A helyi önkormányzat és a program közötti kapcsolatot nem feltétlenül a helyi önkormányzat politikai színezete határozza meg.

Összegzés

Nehéz összegzéssel lezárni ezt az írást. Megkerülhetetlen az „egyfelől-másfelől” értékelés. Egyfelől a Nemzeti Stratégia szinte egészének mérlegét a kudarck húzzák le. A gyerekes családok szegénysége nőtt, számos intézkedés és jogszabály a gyermekek érdekei ellen hat. Ugyanakkor mind a „transzmissziós” munkát, mind a lokális alkalmazást tekintve (igaz, a MTA GYEP Iroda szemszögéből nézve) fontos és hatékony volt ez az öt év. Annyi bebizonyosodott, hogy országos ellenszélben is van valamelyes helyi lehetőség a gyerekek és családjaik helyzetének javítására. A módszertani tanulságok ugyanúgy jelentősek, mint az új vagy régi-új szolgáltatások tapasztalatai (Biztos Kezdet gyerekházak, settlement-típusú szolgáltatások).

E furcsa mérleg igazolja annak a kérdésnek az érvényességét, amelyet sokszor tettünk fel magunknak az 5 év során. Szabad-e vajon elkezdni úgy egy társadalmi beavatkozási programot, ha nem látható és kalkulálható előre a program finanszírozása rövid- és középtávon, ha legalább a tartós elkötelezettség megvan hosszú távon? A kérdés a Nemzeti Stratégiára éppúgy érvényes, mint annak megvalósítási kísérletére, a Szécsényi Gyerekesély Programra. A válasz pedig bizonytalan. Megkezdett jó programok megszakítása több kárt okozhat, mint amennyi hasznot hoz. Am egy bizonytalanságokkal és bajokkal átitatott világban a jövőre vonatkozó szorongások nem béníthatnak meg minden jobbító próbálkozást. Hajózni muszáj.

Irodalom

- „Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégia, 2007–2032. <http://www.complex.hu/kzldat/o07h0047.htm/o07h0047.htm#kagy4> (letöltve: 2012 szeptember)
- Bass L. (2008): „Lehet, hogy betegebbnek látszanak, de mégsem olyanok.” Egészségi állapot és szegénység a Szécsényi kistérségben. Kézirat, MTA GYEP, Budapest 2008.

- Bass L., Darvas Á., Ferge Zs. (2008): Indikátor-együttes a gyermekes családok (háztartások), illetve a gyermekek helyzetváltozásának követésére. Kézirat, MTA GYEP, Budapest 2008.
- Bass L., Farkas Zs. (2009): Gyermekes családok helyzete a Szécsényi kistérségben, 2004–2008. In: Bass et al.: Gyerekek Szécsényben. Kistérségi alkalmazási kísérlet. Gyerekesély Füzetek 4. MTA TK. Budapest p.11–71.
- Dombi G., Kollányi B., Molnár Sz. (2007): Befogadást az Információs Társadalomba – Most! Az életminőség, digitális esélyegyenlőség és a társadalmi megújulás Magyarországa. http://einclusion.hu/wp-content/uploads/2007/09/einclusion_inforum.pdf (Letöltve 2012. szeptember)
- Dombi G., Molnár Sz. (2008): A digitális megosztottság fogalmától az e-inclusion politikájáig. Információs társadalom 8. évf. 2. sz. p. 7–16.
- Droszterné Kánnai M., Jónás Cs., Oross J., Sztojka A. (szerk.) (2012): Jelentés a „Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégia Értékelő Bizottság 2011. évi feladatainak végrehajtásáról. Budapest, 2012.
- Egészségügyi Minisztérium (2005): „Közös kincsünk a gyermek” Nemzeti Csecsemő- és Gyermek egészségügyi Program. Budapest, Egészségügyi Minisztérium, 2005. 88 p. <http://www.motesz.hu/docs/szemunkfenye.pdf> (letöltve: 2012. szeptember)
- Ferge S. (2011): A három szint. Kézirat, MTA GYEP, Budapest 2011.
- Ferge Zs. (1991): Szociálpolitika és társadalom. Válogatás Ferge Zsuzsa tanulmányai-ból, T–Twins Kiadó, Budapest 1991.
- Ferge Zs., Darvas Á. (szerk.) (2010): Gyerekesélyek Magyarországon. A „Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégia Értékelő Bizottságának 2009. évi jelentése. MTA GYEP, Budapest 2010.
- Ferge Zs., Darvas Á. (szerk.) (2011): Gyerekesélyek Magyarországon. A „Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégia Értékelő Bizottságának 2010. évi jelentése. MTA GYEP, Budapest 2011.
- Ferge Zs., Darvas Á. (szerk.) (2012): Civil jelentés a gyerekesélyekről 2011. Gyerekesély Közhasznú Egyesület, Budapest 2012.
- Ferge Zs. et al. (2006): Gyermekszegénység elleni nemzeti program. Rövid program. MTA Gyermekprogram Iroda, Budapest 2006. 78 p.
- Frey M. (szerk.) (2007): Szociális gazdaság kézikönyv. Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest, 2007. http://www.szocialisgazdasag.hu/kiadvany_szocialisgazdasagkezikonyv (letöltve: 2012. szeptember)
- Hadházy Á., Póti V. (2008a): Az 1 és 3 éves gyerekek szociális helyzete, egészségi állapota Nógrádmegyeren és Magyarécezen. Kézirat, MTA GYEP, Budapest 2008.
- Hadházy Á., Póti V. (2008b): Egészségügyi ellátás a Szécsényi Kistérségben – az orvosok szemével. Sulinova Kht., Budapest 2008.
- Havasi É. (2002): Szegénység és társadalmi kirekesztettség a mai Magyarországon. Szociológiai Szemle 2002/4. sz. p. 51–71.
- Kollányi B., Kurucz E. (2008): Fapados internetszolgáltató a végeken. Kísérlet a leszakadó társadalmi rétegek integrációjára. Információs társadalom 8. évf. 2.sz. p. 53–69.
- Molnár Sz. (2005): A hozzáférési pontok humán-infrastruktúrájának fejlesztése, az IT-mentori szakma kialakítása. Tanulmány, BME–UNESCO ITTK 11–31; 97–114.
- Shonkoff, JP., Phillips, D.A. (2000) From Neurons to Neighbourhood. The Science of Early Childhood Development. Washington: National Academy Press.
- Szomor É. (2008): A szécsényi Gyerekesély Program szakértői tapasztalatai a képességek korai fejlesztésével kapcsolatban (Biztos Kezdet gyerekházak), Kézirat, Budapest 2008.
- Tárki (2006): Társadalomstatistikai helyzetelemzés a Társadalmi összetartozásról szóló nemzeti cselekvési tervhez. TÁRKI, Budapest, 2006.
- Tóth L., Varga É., Varga P. (2011): A társadalmi vállalkozások helyzete Magyarországon 2011. (Szerkesztette: Nicole Etchart) NESsT kiadvány, Budapest, 2011.

Mellékletek

1. melléklet Szükségletfelmérés 2006.

Az SzGYEP-ben érintett helyi szakemberek szolgáltatás- és intézményfejlesztésre vonatkozó igényei fontossági sorrendben

Intézmény/szolgáltatás	Átlag 100-as skálán	Fontossági sorrend
Nem kötelező védőoltások térítésmentes biztosítása (fokozott kockázati csoportba soroltak számára)	91	1
Általános iskola alsó tagozat működtetése	91	2
Mozgó Szakorvosi Szolgálat biztosítása, fejlesztése (szűrővizsgálatok, gyermekgyógyászat, terhesség gondozás, fiatalok várandós anyák gondozása)	91	3
Tartós munkanélküliek, munkaerőpiacra soha be nem lépett fiatalok felkészítése, képzése munkavállalásra	90	4
Sportolási lehetőségek biztosítása az iskolában	89	5
Pedagógiai szakszolgálatok (nevelési tanácsadó, gyógypedagógiai tanácsadás, részképességek fejlesztése, továbbtanulási és pályaválasztási tanácsadás) működtetése, hozzáférés biztosítása	87	6
Ösztöndíjprogramok hátrányos helyzetű általános iskolás és középiskolás tanulók számára	86	7
Házi gyermekorvosi ellátás biztosítása	85	8
Fogyatékos gyermekek integrált iskolai nevelés-oktatása (gyógypedagógus asszisztens, szülők segítése)	85	9
Gyermekjóléti szolgálat működtetése, fejlesztése	85	10
Kistérségi mobil szolgáltatások kialakítása (utazó gyógypedagógus, logopédus, fejlesztő pedagógus stb.)	85	11
Egyéb, gyermekekkel, elsősorban kamaszokkal foglalkozó szakemberek képzése (pl. programok szervezéséhez, fiatalok problémáinak felismeréséhez és közvetítéséhez)	84	12
Számítógép-használat, Internet-hozzáférés kiterjesztése	84	13
Családsegítő szolgálat működtetése, fejlesztése	84	14
Napköziotthonos ellátás működtetése, fejlesztése (nevelői létszám, felkészültség és tárgyi feltételek biztosítása, fejlesztése)	84	15
0-4 év közötti gyermekek korai fejlesztése, speciális foglalkozás a kisgyermeket nevelő családokkal, a gyerekek jó fejlődési feltételeinek biztosítása, a speciális neveléshez való hozzáférés biztosítása, a szükséges szakember és tárgyi feltételek biztosítása (Biztos Kezdet Program)	84	16

Darvas–Ferge: Gyerekesély program a társadalmi és politikai mezőben

Intézmény/szolgáltatás	Átlag 100-as skálán	Fontossági sorrend
Óvoda fejlesztése	84	17
Fogyatékos gyermekek integrált óvodai nevelése-oktatása (gyógypedagógus asszisztens, szülők segítése)	83	18
Pedagógusok továbbképzése (pl. integrált oktatáshoz szükséges készségek, ismeretek, hátrányos helyzetű tanulókkal való kommunikációs képességek fejlesztése)	83	19
Iskolán kívüli rendszeres sportolás feltételeinek megteremtése	82	20
Szociális és gyermekjóléti/gyermekvédelmi szakemberek képzése, továbbképzése (szegénység csökkentése érdekében alkalmazható beavatkozási technikák, a szakmaközi együttműködés fejlesztése, közösségi szociális munka erősítése)	82	21
Általános iskola felső tagozat működtetése	82	22
Támogató szolgálat működtetése (gondoskodás a fogyatékos emberekről)	81	23
Szakképzés pályakezdők, munkanélküliek számára betanító vagy OKJ-s (az Országos Képzési Jegyzékben meghatározott) szakmai végzettség megszerzése érdekében	81	24
Ingyenes tankönyv minden alsó tagozatos tanulónak	80	25
Tanoda, közösségi ház 14–18 év közötti fiatalok számára (szociális és szabadidős szolgáltatásokkal; pl. klub, tanulást segítő foglalkozások, alternatív szabadidős programok)	80	26
Egészségügyi szakemberek (orvosok és nővérek) képzése, továbbképzése (szociális ismeretek, kisgyermekkorú életkörülmények egészségügyi következményei, hátrányos helyzetű csoportokkal történő kommunikáció)	79	27
Ingyenes óvodai étkeztetés minden gyermek számára	79	28
Részmunkaidős munkavállalási lehetőségek megteremtése, kiterjesztése gyermekes szülők számára	78	29
Iskolai szociális munka biztosítása	77	30
Védőnői továbbképzés (korai képességfelfedezés, szakmaközi együttműködés, tanácsadási, kommunikációs technikák fejlesztése érdekében)	76	31
Óvoda-, iskola- és falubusz-rendszer működtetése	76	32
Jelenlegi önkormányzati segélyezési rendszer felülvizsgálata, újragondolása	76	33
Védőnői szolgálat fejlesztése (megfelelő létszám, tanácsadások feltételeinek javítása, funkciójának bővítése)	75	34

TANULMÁNY

Intézmény/szolgáltatás	Átlag 100-as skálán	Fontossági sorrend
Részmunkaidős munkavállalási lehetőségek megteremtése, kiterjesztése fiatal nyugdíjasok (60 éves kor alatt), megváltozott munkavégző képességűek részére	74	35
Iskolai étkezés feltételeinek, színvonalának és körülményeinek javítása	74	36
Ingyenes iskolai étkeztetés minden alsó tagozatos tanuló számára	74	37
Atipikus foglalkoztatási formák, távmunka lehetőségeinek megteremtése, infrastrukturális feltételeinek biztosítása	74	38
Nyelvi előkészítő osztályok hátrányos helyzetű középiskolai tanulók számára	74	39
Állami Foglalkoztatási Szolgálat átalakítása, szociális szolgálattal való együttműködés (pl. több és egyénre szabott szolgáltatás)	72	40
Több (ingyenes) idegennyelv-oktatás az általános iskola 5. osztályától	72	41
Alkalmi munkavállalási könyvvel történő munkavállalás lehetőségeinek kiterjesztése	72	42
Adósságkezelési program (lakhatással kapcsolatos és más típusú adósságok rendezésére)	72	43
Rossz lakásviszonyok rendezése, lakások minőségének javítása (víz, szennyvízelvezetés megoldása, áram bevezetése)	71	44
Ingyenes iskolai reggeli minden tanuló számára	70	45
Gyermekek napközbeni ellátásának biztosítása (gyermekfelügyelet, bölcsőde, családi napközi)	70	46
Falugondnoki rendszer működtetése	69	47
Hétfélig és nyári gyermekétkeztetés biztosítása	68	48
Személyiségfejlesztő és tanulásmotivációs tréningek a legfeljebb nyolc általánost végzettek számára a szakképzést megelőzően	67	49
Gyermekintézmények rugalmas nyitva tartása a szülők igényeihez igazodva	66	50
Gyermekek átmeneti otthonának, helyettes-hálózatnak kistérségi szinten történő kiépítése	64	51
Szociális gazdaság keretében megvalósuló foglalkoztatási programok (pl. hagyományos „háztáji gazdaságok” újjáélesztése)	63	52
Kisgyermek felügyeletének, ellátásának biztosítása a munkaerő-piaci programok, képzések ideje alatt	60	53
Bölcsődei szakemberek képzése	50	54

2. melléklet Előrehaladási összefoglaló 2006–2011

2006 (augusztus – december)	2007	2008	2009	2010	2011. június 30-ig
szükségletfelmérés, célzott vizsgálatok, utánkövetés					
szükségletfelmérés a helyi döntéshozók és szakemberek körében	két survey (300 gyerekes hzt.); óvodások és óvodáztatás kistérségi helyzete (Sulinova pilot); interjúk helyi szakemberekkel	survey (2007-es minta utánköv.); otthoni táplálkozás; fiatalok (15–29) helyzete; roma nők gyermekvállalása; intézményes étkeztetés	telepprogramok előkészítése – kérdőív, interjúk az érintettekkel és döntéshozókkal (Magyargéc, Rimóc); 120 tartós munkanélküli körében végzett felmérés (hat település); 120 fiatal interjú és csoportos vizsgálata (hat település – második esély program)	survey (300 gyerekes háztartás); első osztályosok pedagógiai felmérése; 4 éves gyerekek állapotfelmérése;	
korai képességgondozás, települési Biztos Kezdet Gyerekházak (GYH) – kialakítása, működtetése					
egy GYH kialakítása és működtetése	bővítés – két GYH	bővítés – három GYH	bővítés – öt GYH	bővítés – nyolc GYH	nyolc GYH működtetése, majd májustól 7 (a ludányhalászi gyh bezárt)
közoktatási program, pedagógus műhelyek, iskolai koordinátorok hálózata, mestertanári program, tanodák, iskolai szabadidős programok					
	pedagógus műhelyek; iskolai koordinátori hálózat (8 iskola);	pedagógus műhelyek; iskolai koordinátori hálózat (8 iskola); módszertani támogatás az iskoláknak; tanodák előkészítése szülőkkel és pedagógusokkal; nyári tábor	iskolai koordinátori hálózat (8 iskola); módszertani támogatás az iskoláknak; két tanoda beindítása; iskolai délutáni szabadidős programok beindítása; nyári táborok és napközök	igazgatói műhely a 'jó iskoláról'; koordinátori hálózat bővülése (7 koordinátor – 9 iskola); három tanoda működése; iskolai délutáni szabadidős programok (7 iskola); nyári táborok és napközök	koordinátori hálózat bővülése (7 koordinátor – 9 iskola); három tanoda működése; iskolai délutáni szabadidős programok (7 iskola);

esély 2012/6

71

Darvas-Ferge: Gyerekesház program a társadalmi és politikai mezőben

ifjúsági terek, programok, lemorzsolódó fiatalok programjai					
	közösségi terek kialakítása, fejlesztése	ifjúságsegítők alkalmazása és működése	ifjúságsegítők működése; toborzás a második esély programhoz	második esély program három településen	második esély program három településen
szociális szolgáltatások fejlesztése					
	szupervízió biztosítása a helyi szakembereknek;	szupervízió biztosítása a helyi szakembereknek;	adósságkezelési szolgáltatás bevezetésének előkészítése; magyargéci közösségi program kezdete – 'bázis' kialakítása és működtetése; rendszeres települési szakmaközi megbeszélések (egy település)	adósságkezelési szolgáltatás bevezetése (egy településen); magyargéci közösségi program működése; önkéntes program beindítása; rimóci közösségi program beindítása; rendszeres települési szakmaközi megbeszélések (hat település)	magyargéci közösségi program működése; önkéntes program beindítása; rimóci közösségi program; rendszeres települési szakmaközi megbeszélések (hat település)
foglalkoztatás segítése, munkaerő-piaci, munkavállalási tanácsadás, képzésekbe történő beiskolázás (együttműködve a helyi munkaügyi szervezetekkel)					
		Foglalkoztatási Információs Pontok üzemeltetése; szakképzésbe való bevonás (21 fő)	munkaerő-piaci esélyegyenlőség javításáért tanfolyamra beiskolázás (21 fő); szülői klubok; munkavállalási, pályaeorientációs tanácsadás	pályaeorientációs tanácsadás (16 fő); reinteegráló tanácsadás (20 fő); egyéni munka- és pályaeorientációs tanácsadás (112 fő); szociális szövetkezet, mint munkáltató	pályaeorientációs tanácsadás, reinteegráló tanácsadás, egyéni munka- és pályaeorientációs tanácsadás, szociális szövetkezet mint munkáltató

IT					
mentorok toborzása	IT mentori hálózat; két településen IT pont működtetése	IT mentori hálózat; 8 településen IT szolgáltatás; nyári tanfolyamok gyerekeknek; digitális írástudás-képzések a GYH-ban	IT mentori hálózat; 9 településen működő szolgáltatás; digitális írástudás-képzések az IT pontokon	IT mentor hálózat; 11 településen működő szolgáltatás; digitális írástudás-képzések; megyei eMagyarország központ működtetése;	IT mentor hálózat; 11 településen működő szolgáltatás; digitális írástudás-képzések; megyei eMagyarország központ működtetése;
szociális szövetkezet					
	előkészítés, önkormányzatokkal való egyeztetés	előkészítés (közösségi megbeszélések, tájékoztatók)	megalakulás és működtetés (IT, hulladékgazdálkodás, szövetkezetfejlesztés); 4 településsel szerződés hulladékszállításra;	működtetés; hulladékválogató üzem építésének megkezdése; hulladékszállítás négy településen;	működtetés; hulladékválogató üzem építésének megkezdése; hulladékszállítás négy településen;
egészségesebb gyerekkor					
			iskolai egészségnapok	iskolai étkeztetés feltételeinek javítása; iskolások orvosi szűrővizsgálata (600 gyerek)	iskolai egészségnapok
képzések, tapasztalatszerék a program, valamint az önkormányzatok szolgáltatásaiban dolgozó munkatársak számára					
helyi döntéshozók és szakemberek csoportos tréningje; rendszeres képzés a program szolgáltatásaiban dolgozóknak (szakterületenként); óvodai képzések;	helyi döntéshozók és szakemberek csoportos tréningje; rendszeres képzés a program szolgáltatásaiban dolgozóknak (szakterületenként); 120 órás képzés a programról; óvodai képzések;	rendszeres képzés a program szolgáltatásaiban dolgozóknak (szakterületenként); szupervízió a programban dolgozók számára; gyermekjogi képzés; tapasztalatszerés (Zákány – gyerekház)	120 órás képzés a programról; rendszeres képzés a program szolgáltatásaiban dolgozóknak (szakterületenként); szupervízió a programban dolgozók számára; gyermekjogi képzés;	rendszeres képzés a program szolgáltatásaiban dolgozóknak (szakterületenként); program hét munkatársának részvétele az OFI képzésén (alternatív vitamódszerek; resztoratív technikák); Kedvesház pedagógiai képzés;	rendszeres képzés a program szolgáltatásaiban dolgozóknak (szakterületenként); Helyi ifjúsági munka továbbképzés Márciusban Miskolcon 4fő

	óvodai képzések; tapasztalatscser (Kecskemét – könyvtár, Úppony – ifjúsági program)	Nagykátai – családsegítő és gyerekjóléti szolgálat, Sósartyány – telepprogram, Bátortereny – adósságkezelés	csoportanimálási képzés, 180 órás közösségi munka képzés; tanórai differenciálás, befogadó iskola, pedagógiai módszertani képzés; tapasztalatscser (Bátortereny – tanoda, Tállya – szövetkezet, Rozsály – településfejlesztés, Tarnabod – egészségnap)	tanórai differenciálás, befogadó iskola, pedagógiai módszertani képzés; DIA képzés; tapasztalatscser (Bátortereny – tanoda, Nyírtelek – Kedvesház, Budapest – Gyermek Háza, Hejőkeresztúr – iskola) rendszeres képzés a program szolgáltatásaiban dolgozóknak (szakterületenként); program hét munkatársának részvétele a DIA képzésén (alternatív vitamódzerek; gyermekjogi képzés; csoportanimálási képzés, 180 órás közösségi munka képzés; Kedvesház pedagógiai képzés; tanórai differenciálás, befogadó iskola, pedagógiai módszertani képzés; resztoratív technikák); tapasztalatscser (Bátortereny – tanoda, Nyírtelek – Kedvesház, Budapest – Gyermek Háza, Hejőkeresztúr - iskola)	szakemberek felkészítés az egészséges életmódra, védőnőknek a kora gyermekkori fejlődésről, kistérség szakembereinek képzés az egészséges életmódról, óvónők képzése a kora gyermekkori fejlődésről, a kora gyermekkori fejlődésről továbbképzés
a program helyi társadalmisításának főbb eszközei és szinterei					
kistérségi és települési fórumok, látogatások, megbeszélések	program hírlevél	szakmai konferencia	szakmai konferencia; gyerekbizottság és szakterületi albizottságainak létrehozása	Peer Review; gyerekbizottság és szakterületi albizottságaik működése	Norvég Záró konferencia április 29–30, szakterületi albizottságaik működése

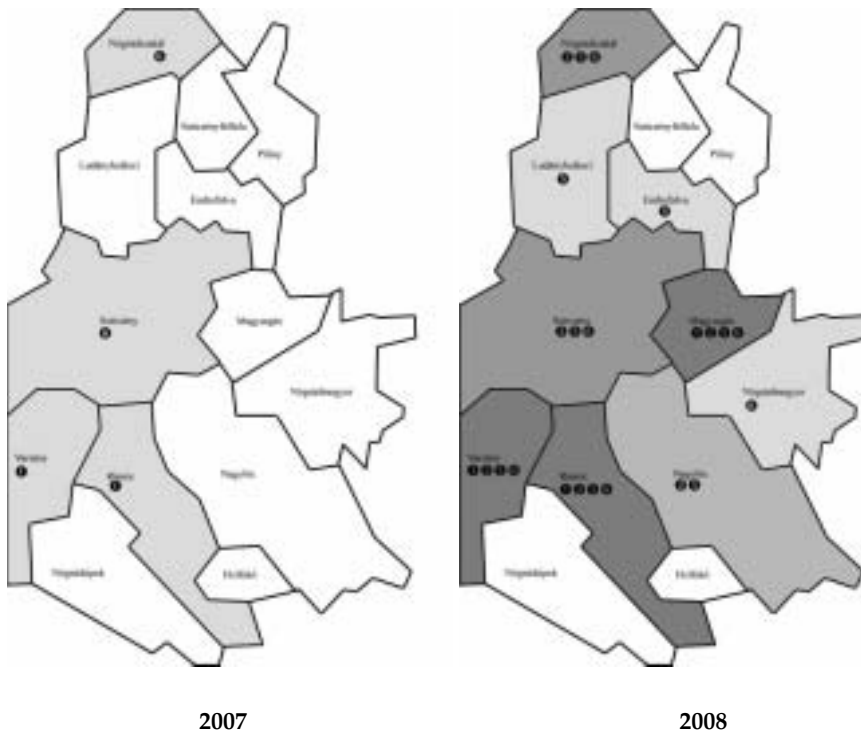
2. melléklet folytatása – Az SzGYEP településekhez kötődő rendszeres szolgáltatásai és programjai – 2010. ősz

Település	Gyerekház	Iskolai koordinátori hálózat	Tanoda	Iskolai szabadidős programok	IT pontok, teleházak	Közösségi ház	Második esély program	Havonkénti szakmaközi megbeszélések
Endrefalva	x	x		x	x		x	x
Hollókő								
Ludányhalászi	x	x		x				x
Magyargéc	x	x		x	x	x	x	x
Nagylóc	x	x	x	x	x			x
Nógrádmegyer					x			
Nógrádsipek					(x)			
Nógrádszakál	x	x	x	x	x		x	
Piliny		x			(x)			
Rimóc	x	x	x	x	x		x	x
Szécsény	x	x		x	x			
Szécsényfelfalu		x			(x)			
Varsány	x	x		x	x		x	x

TANULMÁNY

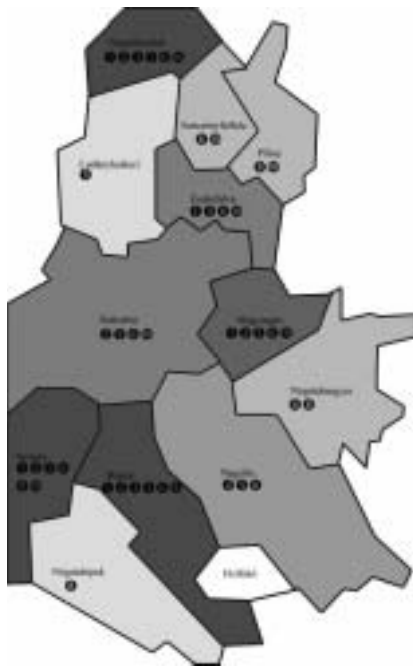
3. melléklet A szolgáltatásfejlesztés időbeli és térbeli folyamata

❶ gyerekház	❷ iskolai koordinátor
❸ tanoda	❹ tanórán kívüli iskolai programok
❺ nyári napközis táborok	❻ IT
❽ „második esély” ifjúsági programok	❼ ifjúsági klub
❾ szociális és közösségi munka	❿ egészségügyi napok és szűrés

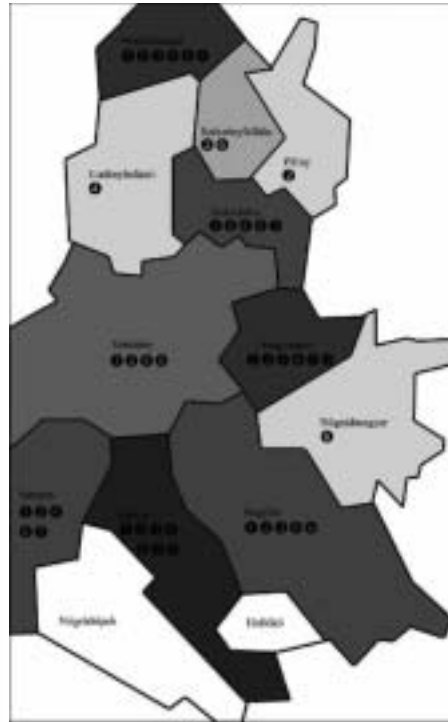

Darvas–Ferge: Gyerekesély program a társadalmi és politikai mezőben

❶ gyerekház	❷ iskolai koordinátor
❸ tanoda	❸ tanórán kívüli iskolai programok
❹ nyári napközis táborok	❹ IT
❺ „második esély” ifjúsági programok	❺ ifjúsági klub
❻ szociális és közösségi munka	❻ egészségügyi napok és szűrés

2009

2010

TANULMÁNY

① gyerekház	② iskolai koordinátor
③ tanoda	④ tanórán kívüli iskolai programok
⑤ nyári napközis táborok	⑥ IT
⑦ „második esély” ifjúsági programok	⑧ ifjúsági klub
⑨ szociális és közösségi munka	⑩ egészségügyi napok és szűrés

2011

4. melléklet A Szécsényi Gyerekesély Program nyilvánossága

Főbb konferenciák

- *Országos konferencia a gyermekszegénységről*, 2008. április 24–25 Lillafüred. Szervezők: Miniszterelnöki Hivatal – Miskolc Város Önkormányzata – MTA-KTI Gyerekprogram Iroda
- *Szakmai konferencia a gyerekek esélyeinek alakulásáról*, 2009. április 24–25. Szécsény
- *Lehet jobb a gyerekeknek!* 2009. október 16–17., Bátonyterenye
- Első országos kistérségi találkozó. 2010. január 14., Budapest
- *Gyerekesélyek. Programok a gyermekszegénység ellen*. 2011. március 30., Budapest. Szervezők: Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, MTA Gyermekszegénység Elleni Program
- A komplex gyermekszegénység elleni programot megvalósító kistérségek második országos találkozója. 2011. március 31., Budapest
- *A Szécsényi Gyerekesély Program első négy éve*. 2011. április 29. Szécsény

Darvas-Ferge: Gyerekesély program a társadalmi és politikai mezőben

Fontosabb tanulmányok, kiadványok

- Bass L., Darvas Á., Ferge Zs.: A szegénységben élők – különösen a gyermeces családok – helyzetének változása 2001 és 2006 között In: Stratégiai kutatások 2006–2007. MTA-MEH Budapest 2007 p. 7–38.
- Bass L., Darvas Á., Ferge Zs., Simon M. (2008): A gyerekszegénység csökkentése továbbra is kulcskérdés. A Gyerekszegénység Elleni Nemzeti Program első két évéről. Esély 4. 25–52.
- Bass L., Darvas Á., Farkas Zs., Ferge Zs., Simon M., Velki R. (2009): Gyerekek Szécsényben. Kistérségi alkalmazási kísérlet. Gyerekesély Füzetek 4. MTA TK. Budapest 2009. p. 115.
- Ferge Zs., Bass L., Darvas Á., Hadházy Á. (2009): A gyerekszegénység elleni nemzeti stratégia sorsa költségvetési megszorítások és válság idején In: Stratégiai kutatások 2008-2008. MTA-MEH Budapest 2009. p. 7–30.
- Ferge Zs., Bass L., Darvas Á., Hadházy Á. (2010): A gyermek-kutatások tudományos és szakpolitikai jellege. In: Stratégiai kutatások 2009–2010. MTA-MEH Budapest 2010. p. 7–28.

Filmek

- Tíz év múlva. Rövidfilm. 10' (2010) A Magyarécci Roma Filmiskola Alkotóközössége Műhelyéből. Rendezte: Salamon András
- Gyerekesélyek Szécsényben. Dokumentumfilm 50' (2011). Rendezte: Géczy Dávid